

OTKA záróbeszámoló

A kutatás célja

A kutatás célja a fenntartható fogyasztást megalapozó gazdaság- és társadalompolitika tudományos megalapozása, a ma még irreverzibilis környezeti változásokat okozó fogyasztási modellek visszaszorítása az életminőség javítása mellett.

A kutatás fő célja egy olyan átfogó program véghezvitele volt, amely

- a fogyasztási minták és a környezet kapcsolatát elméleti, és empirikus alapokon is vizsgálja,
- komplex módszertani eszközök segítségével, így a KSH adatai, valamint egy reprezentatív kérdőíves felmérés alapján megvizsgálja a magyarországi folyamatokat, és bemutatja a helyzetet
- áttekinti az Európai Unió és a nemzetközi szervezetek „fenntartható fogyasztásra” és a termékpolitikára vonatkozó programjait.
- a fenti három szempont alapján feltártak integrálásával javaslatokat dolgoz ki.

A projekt résztémáin egy-egy neves kutató vezetésével fiatalokból álló team dolgozott (PhD hallgatók, poszt doktorok, egyetemi hallgatók). A projekt hozzájárul ahhoz, hogy az egyetemen, illetve kutatóintézetben dolgozó PhD hallgatók, fiatal doktorok dinamikusan fejlődjenek a szakterületükön, illetve, hogy pályán maradhassanak. A kutatás végére mind a négy – a kutatásba bevont – doktorandusz eljutott az abszolutóriumig, közülük hárman a PhD értekezésüket, illetve annak tervezetét is beadták. A program célja volt, hogy az eredmények minél szélesebb nyilvánosságot kapjanak, és megvitatásra kerüljenek, ezért eredményeinket előbb műhelytanulmányok, később cikkek és kötetek formájában publikáltuk. eredményeinkről számos konferencián is beszámoltunk.

Főbb szakmai eredmények

Főbb eredmények tudománymetriai szempontból

A négy éves projekt legjelentősebb eredményei közé soroljuk, hogy sikerült cikket elhelyeznünk egy 2,97-es impakt faktorú nemzetközi folyóiratban (Ecological Indicators), megjelent több magyar nyelvű cikkünk is, valamint egy magyar nyelvű és egy angol nyelvű zárókötet elkészítésére is sor került. Az eredményeinkből több alkalommal szerveztünk tudományos vitát.

A projekt jelentős mértékben hozzájárult ahhoz, hogy PhD hallgatóinkat - Széchy Anna, Luda Szilvia, Tabi Andrea és Mózner Zsófia - a tanszéken tudjuk tartani, és olyan kutatásokban vehessenek részt, amely hozzájárul a doktori fokozat minél hamarabb történő megszerzéséhez.

A PROJEKT EREDMÉNYEI ÉVES BONTÁSBAN

A projekt első fázisában 2007-2008-ban az elméleti keretek felvázolása történt, amelynek eredményeként három műhelytanulmányt publikáltunk. Az elkészült műhelytanulmányokat

később továbbfejlesztettük, és folyóiratcikként, illetve a zárókötetben könyvfejezetként publikáltuk.

2008

Elkészült a „Fenntartható fogyasztás: egyéni, vállalati és közösségi kibúvó stratégiák” című tanulmány bemutatja, hogy az állampolgároknak és a vállalatoknak is tudomásul kell venniük a fenntarthatóság árát: az energia magas költségét, a nukleáris energia által hordozott veszélyeket vagy az életszínvonal növelésének korlátait – választásuk szerint. Ha ez nem történik meg, akkor mindannyian hamis kibúvó stratégiákba menekülünk, s a kutatás is belemerül ebbe az álomvilágba, amikor olyan eredményeket mutat, amelyeket a politikusok, vállalatok és állampolgárok látni szeretnének: ebben mindig vannak win-win (győz–győz) megoldások, nincs szükség átváltásra a gazdasági és környezeti céljaink között, és részcselkvéseken alapuló teljesítményünket jó minősítésekkel díjazzák akkor is, ha egyre távolabb visz minket a fenntarthatóság eszméjétől. Ahhoz, hogy túljussunk ezeken a csapdákon, a kutatásnak az erőfeszítések helyett az eredményekre kellene koncentrálnia, valamint hiteles és megbízható jelzéseket kellene adnia a politikusok, az állampolgárok és vállalatok számára is teljesítményükről.

2008 őszén felmérést hajtottunk végre a BCE-n 350 diák körében, önkitöltős kérdőív segítségével.

A felmérés keretében vizsgáltuk:

- a környezeti problémák megítélését,
- a környezettudatos vásárlói magatartását,
- a környezettudatos tevékenységeket,
- fogyasztói magatartást.

Megállapítottuk, hogy a hallgatók környezeti problémákra vonatkozó ismeretei jelentős fejlődésen mentek keresztül a középiskolaihoz képest.

A vásárlással kapcsolatos környezettudatossági szempontok közül elsősorban az alapanyagokat, a csomagolás tulajdonságait, az újrahasznosíthatóságot, a termék eredetét, illetőleg az elérési távolságot, a termék szennyező voltát, valamint a hulladékminimalizálás lehetőségeit említették. Megállapítható, hogy a problémák és megoldási módok ismerete nem feltétlenül tükröződik konzisztensen az egyén magatartásában.

A környezetbarát tevékenységekkel kapcsolatban a leggyakrabban a szelektív hulladékgyűjtést, az energiatakarékos életmódot, a tömegközlekedést, a tudatos vízgazdálkodást és a hulladékminimalizálást említették. A megkérdezettek a lehetőségek hiánya, a kényelmi okok, valamint az anyagi okok gátolják leginkább a környezettudatosabb életmódban.

A fogyasztói magatartásra jellemző, hogy a vásárlási döntéseket leginkább a minőség és az ár befolyásolja, a környezetvédelmi megfontolások visszatartó ereje gyenge vagy közepes.

2009

Elkészült a középiskolai felmérés is a diákok környezettudatosságára vonatkozóan, amelyből született egy tanulmány, amelyet a zárókötetben, illetve konferenciákon publikáltunk.

Elkészült a „Fogyasztási szokások és trendek vizsgálata Európában és az USA-ban” című tanulmány, amelynek célja, hogy bemutassa milyen **fogyasztási szerkezettel** rendelkeznek a

európai kontinens országai, különös tekintettel a nyugat- és közép-kelet-európai fogyasztási mintákra és szokásokra vonatkozóan. A tanulmány elemzi az **EU-15 és EU-10 országainak** fogyasztási szerkezetét, kiemelve azokat a szektorokat, ahol nagymértékű átrendeződés, illetve környezeti hatás a jellemző. Részletesebben megvizsgáljuk a **közép-európai fogyasztási** szokásokat, majd a tanulmány befejező részében a **magyar háztartások** fogyasztási szokásait is, valamint a megfigyelhető fogyasztási trendeket és azok jövőbeli lehetőségeit elemezzük.

A nyugat-európai fogyasztáshoz kapcsoló széndioxid kibocsátás egyre nagyobb mértékben toródik át a feltörekvő államokba (Kína, India), ahogy a termelés áthelyeződik ezekbe a régiókba. A nemzetközi kereskedelem környezeti hatásának elemzése ezért rendkívül nagy jelentőséggel bír, hiszen enélkül nem ítéhető meg reálisan a fogyasztás környezeti hatása. „A nemzetközi kereskedelem környezeti hatásának elemzése a karbonlábnyom segítségével” a magyar fogyasztásnak a más országoknál jelentkező karbonlábnyomát számszerűsíti, és bemutatja, hogy egyes fogyasztási kategóriáknál a termékek importja révén exportált „karbonlábnyom” jelentős tétel.

2010

Elkészült az ökológiai lábnyomra vonatkozó kérdőíves felmérés. A kérdőívet 1000 fős reprezentatív mintán lekérdeztettük, és elkészült ez alapján az SPSS adatbázis. A felmérés a fogyasztói minták környezeti hatásain túlmenően arra is választ próbált találni, hogy mennyire rövid- illetve hosszú távú szemlélettel közelítenek az állampolgárok a környezeti kérdésekhez. Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar lakosság sajnálatosan magas diszkontrátával számítolja le a jövő fogyasztását és a természeti erőforrásokat, amely diszkontráta messze meghaladja az elméletileg számított társadalmi diszkontráta nagyságát. A kérdőív eredményeit az OTKA zárókötetében, könyvfejezetként, valamint több konferencia tanulmányban tettük közzé.

2011

Folytatódott az eredmények statisztikai feldolgozása, a publikálás, valamint a zárókötetek megjelentetésének előkészítése.

A „Fenntartható életmódok felé: lehet-e az élelmiszer-fogyasztás fenntartható?” című tanulmányában Vetőné Mózner Zsófia az élelmiszerfogyasztás ökológiai lábnyomát vizsgálva bemutatja, hogy a környezeti szempontok és az egészségügyi szempontok hasonló irányba mutatnak, amikor élelmiszerfogyasztási szerkezetünk átalakításában gondolkodunk. Mindkét szempont szerint az állati termékek, a zsiradékok és a cukor fogyasztásának mérséklésére lenne szükség, és az elfogyasztott élelmiszerek mennyiségének visszafogása is kívánatos lenne, különösen a szellemi foglalkozásuk körében.

Kutatásunk során az egyik fő alkalmazott indikátorunk az ökológiai lábnyom volt. Alkalmazása során fény derült néhány módszertani problémájára, pl. arra, hogy az intenzív mezőgazdasági termelést aránytalan mértékben jobbnak mutatja az organikus mezőgazdaságnál, amely a biokapacitás kiszámításának módjából adódik. Az ökológiai lábnyom ugyanis a biokapacitást a technológia állapotából vezeti le. Javaslatot dolgoztunk ki az ökológiai lábnyom mutató korrigálására vonatkozóan, melyet az Ecological Indicators című lapban jelentettünk meg.

PUBLIKÁCIÓK

A projektből impakt faktoros nemzetközi és egy hazai folyóiratcikk cikk készült, kiadtunk két összefoglaló kötetet. A zárókötetek tartalmazzák a projekt összes lényeges eredményét, köztük a korábban műhelytanulmányként kiadott tanulmányok továbbfejlesztett, letisztult változatát is. Az eredményeket számos konferencián ismertettük tanulmány vagy előadás formájában.

OTKA MAGYAR NYELVŰ ZÁRÓKÖTET TARTALMA

Fenntartható fogyasztás? Trendek és lehetőségek Magyarországon.
AULA Kiadó, 2012.

KEREKES SÁNDOR: A KÖRNYEZETÜGY ÖTVEN ÉVE

I. FOGYASZTÁSI SZOKÁSOK, TRENDEK ÉS LEHETŐSÉGEK

MÓZNER ZSÓFIA: FOGYASZTÁSI SZOKÁSOK ÉS TRENDEK VIZSGÁLATA EURÓPÁBAN ÉS AZ USA-BAN

CSUTORA MÁRIA: FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁS: KÖZÖSSÉGI, VÁLLALATI ÉS EGYÉNI KIBÚVÓ STRATÉGIÁK

MÓZNER ZSÓFIA: A NEMZETKÖZI KERESKEDELEM KÖRNYEZETI HATÁSÁNAK ELEMZÉSE A KARBONLÁBNYOM SEGÍTSÉGÉVEL VETŐNÉ MÓZNER ZSÓFIA: FENNTARTHATÓ ÉLETMÓDOK FELÉ: LEHET-E AZ ÉLELMISZER-FOGYASZTÁS FENNTARTHATÓ?

II. JELENBELI FOGYASZTÁS VAGY JÖVŐBELI FOGYASZTÁS?

TABI ANDREA: A TÁRSADALMI DISZKONTRÁTA JELENTŐSÉGE A FOGYASZTÁS IDŐBELI ÜTEMEZÉSÉBEN

TABI ANDREA–CSUTORA MÁRIA: A TEMPORÁLIS DISZKONTÁLÁSI SZOKÁSOK VIZSGÁLATA – A TÁRSADALMI DISZKONTRÁTA ÉS A TÁRSADALMI PREFERENCIÁK KAPCSOLATA

TABI ANDREA: A MEGNYILVÁNULT ÉS A KINYILVÁNÍTOTT IDŐPREFERENCIÁK – MENNYIRE VAGYUNK RÖVIDLÁTÓAK?

III. A FENNTARTHATÓ FOGYASZTÁSRA NEVELÉS KÉRDÉSE

MARJAINÉ DR. SZERÉNYI ZSUZSANNA, DR. ZSÓKA ÁGNES,
SZÉCHY ANNA: KÖRNYEZTTUDATOSAK-E A KÖZÉPISKOLÁSOK

DR. ZSÓKA ÁGNES, MARJAINÉ DR. SZERÉNYI ZSUZSANNA,
SZÉCHY ANNA: A KÖRNYEZETI KÉPZÉS SZEREPE AZ EGYETEMISTÁK
KÖRNYEZETI TUDATOSSÁGÁBAN – A BCE HALLGATÓINAK PÉLDÁJÁN

KOCSIS TAMÁS: NÉPESEDÉS ÉS FENNTARTHATÓSÁG – LÉTBARÁT ELMÉLETI KERETBEN

OTKA ANGOL NYELVŰ ZÁRÓKÖTET tartalma

SUSTAINABLE CONSUMPTION? TRENDS AND POSSIBILITIES IN HUNGARY.

I. EDUCATION AND VALUES

ZSUZSANNA MARJAINÉ SZERÉNYI, ÁGNES ZSÓKA PhD, ANNA SZÉCHY: ENVIRONMENTAL EDUCATION AND PRO-ENVIRONMENTAL CONSUMER BEHAVIOUR – RESULTS OF A UNIVERSITY SURVEY

SZILVIA LUDA: AN INTEGRATED APPROACH TO RURAL DEVELOPMENT. PROFILES AND VALUES OF AGRICULTURAL ENTREPRENEURS

ZSÓFIA MÓZNER, ANDREA TABI, MÁRIA CSUTORA: MODIFYING THE YIELD FACTOR BASED ON MORE

II. INTERGENERATIONAL EQUITY IN CONSUMPTION

ANDREA TABI: TEMPORAL DISCOUNTING IN SOCIAL CLUSTERS ON THE BASIS OF STATED PREFERENCES

III. ECOLOGICAL FOOTPRINT AS AN INDICATOR OF CONSUMPTION

EFFICIENT USE OF FERTILIZER -- THE ENVIRONMENTAL IMPACTS OF INTENSIVE AND EXTENSIVE AGRICULTURAL PRACTICES

ZSÓFIA MÓZNER: ANALYSING THE ENVIRONMENTAL IMPACT OF INTERNATIONAL TRADE USING THE CARBON FOOTPRINT INDICATOR

Publikációk jegyzéke:

1. Mózner, Zsófia and Tabi, Andrea and Csutora, Mária (2012) Modifying the yield factor based on more efficient use of fertilizer — The environmental impacts of intensive and extensive agricultural practices. *Ecological Indicators*, 16 . pp. 58-66. ISSN 1470-160X IF:2,967
2. Kocsis Tamás: *r. Kocsis Tamás (2009): Modernitás és népesedés - Ami a Felelősségünk a teremtett világért című körlevélből kimaradt.*, Vigilia, 2009
3. Marjainé Dr. Szerényi Zsuzsanna (1)- Dr. Zsóka Ágnes(2)- Széchy Anna(3A Budapesti Corvinus Egyetem hallgatóinak fogyasztási szokásai a fenntarthatóság szemszögéből, Gödöllő 2009.
4. Csutora Mária: *Measuring Tradeoffs Between Sustainability Issues*, in: Csutora, Maria - Marjainé Szerényi, Zsuzsanna: Sustainability and Corporate Responsibility Accounting: measuring and managing business benefits, pp. 22-26., 2008
5. Csutora Mária: *Voluntary and Policy Driven Environmentalism, The case of Hungary*, Global Footprint Forum, Proceedings, 2010
6. Dr. Zsóka Ágnes Széchy Anna, Marjainé dr. Szerényi Zsuzsanna: *Environmental Education and Pro-environmental Behaviour. A University Survey*, Joint Actions on Climate Change Conference, Aalborg, Denmark, 2010
7. Mózner Zsófia: *Climate Change and the Impact of International Trade*, Global Footprint Forum, Proceedings, 2010,

Előadások:

Dr. Zsóka Ágnes, Széchy Anna, Marjainé dr. Szerényi Zsuzsanna: Environmental Education and Pro-environmental Consumer Behaviour

– Results of a university survey, Joint Actions on Climate Change Conference, 8-10 June, 2009, Aalborg, Denmark

Marjainé dr. Szerényi Zsuzsanna, Dr. Zsóka Ágnes, Széchy Anna: A Corvinus Egyetem hallgatóinak fogyasztási szokásai a fenntarthatóság szempontjai alapján, Gödöllő, 2009. március 27.

Marjainé dr. Szerényi Zsuzsanna, Dr. Zsóka Ágnes: Environmental education and sustainable consumption, Environmental Manager Symposium
11-12.05. 2009, RIT / USA

Andrea Tabi: Inter- and intragenerational discounting and the social time preference rate, PhD Conference, Prague, 2010

Mária Csutora: Voluntary and Policy Driven Environmentalism, The case of Hungary, Poster, Global Footprint Forum, Sienna, 2010

Zsófia Mózner: Climate Change and the Impact of International Trade, Poster, Global Footprint Forum, Sienna, 2010

Kerekes Sándor előadásai az OTKA kutatáson belül:

Kerekes Sándor: Az emberiség mai életében bekövetkezett és bekövetkező krízisek Cégek a fenntartható világért – 2010. május 13. A szelektív hulladékgyűjtéstől az ökológiai lábnyom csökkentéséig

2009. április 5. Hogyan óvhatjuk, védhetjük környezetünket? Mit tehet egy általános iskolás a környezetvédelemért. Ünnepi beszéd Széchenyi Napok Alsónémedi Széchenyi István Általános Iskola

2009.4.24 Könyvbemutató Millenáris Park Könyvkiállítás

2009.6.27. Sustainable Development in CEE Countries Five years of the EU Eastward Elargement Effects on Visegrad Countries: Lessons for the Future Warsaw School of Economics 26-27th June 2009

2009. 4.9. Az energiapolitika és a klímapolitika különös házassága MTA, Magyar Természettudományi Társulat Konferenciája

2009.február 10. Fenntartható e a mai világunk? Csopak Nők a Balatonért Egyesület

2008.december 9. Fenntarthatóság kerületi stratégiája XI. kerületi Önkormányzat